

**ABU ABDULLOH
MUHAMMAD IBN ISMOIL AL-BUXORIY**

AL-JOMI' AS-SAHIH
(Ishonarli to'plam)

3-jild

**Arabchadan Rahmatulloh qori Qosim o'g'li va Xoja Baxtiyor Nabixon o'g'li
tarjimasi**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

KITOB UL-MAG'OZIY

(G'oziylarning fazilatlari va ular qilgan amali solihlar haqida kitob)

1-bob. «Al-Ushayra yoki Al-Usayra janggi» haqida «Rasululloh sallallohu alayhi va sallam ishtirok qilgan g'azotlarning birinchisi «Al-Abvo» g'azoti, keyin «Buvot», keyin ersa «Al-Ushayra» g'azotidir»,— deydilar.

Imom Buxoriy rivoyat qiladilarki, Abu Ishoq bunday debdurlar: «Men Zayd ibn Arqamning yonlarida erdim. Ul kishidan: «Rasululloh sallallohu alayhi va sallam necha gazotda ishtirok qilganlar?»—deb so'rashdi. Zayd: «19 ta»,— dedilar. Zayddan yana so'rashdi: «Siz Rasululloh birlan necha gazotda birga bo'lgansiz?». Ul kishi: «17 tasida»—deb javob qildilar».

«Rasululloh sallallohu alayhi va sallam ishtirok qilgan gazotlarning birinchisi qaysi?»—deb Zayddan so'rasam, ul kishi: «Al-Ushayra (yoki Al-Usayra)»—deb aytdilar, Qatodadan ham so'ragan erdim, ul kishi ham «Al-Ushayra» deb tasdiqladilar»,— deydilar Abu Ishoq.

2-bob. Badr janggida o'ldiriladigan kishi haqida Rasulullohning aytganlari (bashoratlari) to'g'risida

Abdulloh ibn Mas'ud raziyallohu anhu Sa'd ibn Muoz haqida shunday deydilarki, «Sa'd ibn Muoz Umayya ibn Xalafning do'sti erdi. Umayya qachon Madinaga borsa, Sa'dning uyiga, Sa'd Makkaga kelsa, Umayyaning uyiga tushardi. Rasululloh (u kishiga Ollohning salomi bo'lsin!) Madinaga kelganlaridan so'ng, Sa'd umra qilish uchun Makkaga bordida, odatdagiday Umayyaning uyiga tushdi. Unga: «Bo'sh vaqtingda meni kuzatib tursang, Baytullohni tavof qilib olardim!» —dedi. Umayya kunning yarmida Sa'dni tavofga olib chiqdi. Ularga Abu Jahl duch kelib, Umayyadan: «Ey Abo Safvon, yoningdagi kishi kim?» — deb so'radi. Umayya: «Bu kishi Sa'd»,— deb javob berdi. Abu Jahl Sa'dga: «Sen ota-bobosining dinidan qaytgan kishilarni bagriga olib, o'zlarini ularning yordamchisi deb hisoblayotgan kishilarning biri bo'la turib, Makkada xotirjam tavof qilayotganingga taajjub! Bilib qo'y, agar sen Abu Safvon birlan birga bo'lmaganingda erdi, bola-chaqang oldiga salomat qaytmagan bo'lar erding!» — dedi. Sa'd ovozi

baland ko'tarib, Abu Jahlga dedi: «Sen ham bilib qo'y, agar menga tavof qilmoqni man' qilsang, men ham senga bundan badtarroq qilaman — Madinadan o'tadigan Shom yo'lini to'sib qo'yaman!». Umayya Sa'dga: «Ey Sa'd, butun vodiy ahlining ulugi bo'lmish Abulhakimga baqirma!» — dedi. Shunda Sa'd: «Ey Umayya, biz bilan ishing bo'lmasin, Ollohga qasamyod qilurmenkim, Rasulullohdan eshitganman, albatta bular seni ham o'ldirishlarini aytganlar»,— dedi. «Makkadami?» — deb so'radi Umayya. Sa'd: «Bilmayman»,— dedi. Shundan keyin, Umayyaning diliga qattiq gulgula tushib, uyiga qaytdi-da, xotiniga: «Ey Safvonning onasi, bildingmi, Sa'd menga nima dedi?» — dedi. Umayyaning xotini: «Sa'd nima dedi?»—deb so'radi. Shunda Umayya: «Sa'd menga aytdiki, Muhammad alayhissalom Quraysh albatta Umayyani o'ldiradi, deb ularga xabar bergan emishlar. Men Sa'ddan: «Makkadami?»—deb so'rasam, u bilmayman, deb javob berdi. Ollohga qasamyod qilurmen-kim, men Makkadan chiqmayman!» — dedi. Badr kuni kelgach, Abu Jahl odamlarni yig'di-da, ularga: «Savdo karvonlaringizni himoya qilingizlar!»—dedi. Umayya himoyaga chiqishdan bosh tortdi. Abu Jahl uning oldiga kelib: «Ey Umayya! Sen vodiy ahlining ulug'i bo'la turib karvon himoyasiga chiqmayotganingni odamlar ko'rsa, ular ham bosh tortadi»,— dedi. Abu Jahl shunday qattiq qistovga oldiki, oxiri Umayya bunday dedi: «Mayli sen yengding, Ollohga qasamyod qilurmenkim, Makkaning eng uchqur tuyalaridan sotib olurmen!». Keyin, Umayya xotiniga: «Ey Safvonning onasi, menga yo'l tadorikini ko'r!» — deb buyurdi. Xotini unga: «Ey Abo Safvon, yasriblik birodaringiz o'zingizga aytgan gapni unutdingizmi?»—dedi. Umayya: «Yo'q, lekin men ular birlan birga ozgina bo'lib qaytib kelaman»,— dedi. Umayya yo'lga chiqqach, qaerda tushmasin, tuyasini tushovlab qo'yardi. U shul tariqa yo'lda davom etib, Badrga borganda Olloh taolo undan o'z omonatini oldi».

3-bob. Badr janggi qissasi

Olloh taoloning qavli («Oli Imron» surasi): «Va haqiqatan ham Olloh taolo Badr maydonida sizlarga madad qilgan erdi, vaholanki sizlar ozchilik erdingizlar. Bas, Olloh taolodan qo'rqingizlar, toki shukrguzor bo'lingizlar! Vaqtiki siz (Muhammad alayhissalom) musulmonlarga der erdingiz: «Ayo, sizlarga bu kifoya qilasmiki, parvardigoringiz osmondin uch ming farishta tushirib sizlarga madad bersin. Ha, agar sizlar sabru taqvo qilsangizlar va ular (mushriklar) ustingizga to'satdan bostirib kelib qolsalar, parvardigoringiz besh ming nishondor farishtalar birla sizlarga madad qilur va buni Olloh taolo sizlarni xushnud etmoq uchungina qildi, toki ko'ngillaringiz orom topsin va madad Olloh taoloning o'z tarafidagina bo'lurki, ul g'olibu hikmat sohibidur, toki kofirlardan ba'zilarin halok qilsin yohud ularni xor qilsin, keyin ular noumid bo'lib qaytsinlar».

Vahshiy: «Badr kuni Hamza Ta'iyima ibn Adiy ibn al-Xiyorni o'ldirdi», — deydilar.

Olloh taoloning qavli («Al-Anfol» surasi): «Va yod qilinsin ul vaqtniki, Olloh taolo ikki jamoatdan birini sizlarga va'da qilur erdiki, ul sizlarniki bo'lur va sizlar istar erdingizlarki, qurolsiz jamoat qo'llaringizga kelsin».

Abdulloh ibn Ka'b: «Ka'b ibn Molik bunday deb aytar erdi»,— deydilar: «Men Rusululloh sallallohu alayhi va sallam ishtirok qilgan g'azotlarning barchasida qatnashganman, faqat Tabuk g'azotida hamda Badr janggida yo'q erdim. Biroq, buning uchun hech kim meni aybdor sanamadi, chunki Rasululloh sallallohu alayhi va sallam Quraysh karvonini

ko'zlab yo'lga chiqqan erdilar, Oллоh taolo ularni o'z dushmanlari birlan tasodifan to'qnashtirib qo'ydi».

4-bob.

Alloh taoloning qavli («Al-Anfol» surasi): «Eslangizlar ul vaqtniki, parvardigoringizga iltijo qilur erdingizlar, keyin ul qabul etdi iltijoingizni, dediki: «Men sizlarga ming farishta ila madad berurmen, paydar-pay kelurlar» Va Oллоh taolo o'zidan bashorat bo'lsin hamda uning ila dillaringiz taskin topsin, degan maqsaddagina sizlarga madad berdi va Oллоh taolo madadidan o'zga madad yo'qdur, albatta Oллоh taolo g'olibdur, hikmatlidir! Eslangizlar, Oллоh taolo taskin topingizlar deb sizlarga yengil uyqu nozil etdi va osmondan sizlarga yomg'ir yog'dirdi, toki uning ila sizlarni pok qilmoq, sizlardan shayton vasvasasin ketkazmoq va dillaringizni o'zaro mustahkam bog'lamoq hamda qadamlaringizni sobit qilmoq uchun. "Vaqtiki, hukm yubordi parvardigoringiz farishtalargaki: «Men sizlar iladurmen, bas sizlar sobitqadam tutinglar musulmonlarni, men xavf solurmen kofirlar dillariga». Bas, ey musulmonlar, sizlar uringlar ularning gardanlariga va uringlar qo'lu oyog'larin atroflariga! Bu shuning uchundurki, ular Oллоh taologa va uning rasuliga qarshi turdilar va kimiki Oллоh taologa va uning rasuliga xiloflik qilur, albatta Oллоh taoloning azobi qattig'dur!»

Ibn mas'ud raziyallohu anhu bunday der edilar: «Men Miqdod ibn al-Asvad tufayli bir «mashhad»ning guvohi bo'ldim (ya'ni, Badr janggi nazarda tutiladi). Shu mashhadda ishtirok qilganimga beriladigan savob mening uchun har qanday dunyoviy mukofotdan mahbubroqdur. Miqdod ibn al-Asvad Payg'ambar alayhissalomning qoshlariga kelganda, ul zot musulmonlarni mushriklarga qarshi jangga da'vat qilib turgan edilar, Miqdod bunday dedi: «Biz sizga musoiylarning Musoga «Ey Muso, o'zing rabbing birlan borib kofirlarga qarshi jang qilaver!» degan gaplarini aytmaymiz, bilaks biz o'ng tomoningizda ham, chap tomoningizda ham, ortingizda ham, oldingizda ham turib jang qilamiz». «Shunda men Rasulullohning yuzlari yorishib ketganini ko'rdim»,— deydi Miqdod. Chunki, uning gapi Rasulullohni behad xursand qilgan edi-da!».

Ibn Abbas rivoyat qiladilar: «Payg'ambar alayhissalom Badr kuni: «Yo Oллоh, va'dangga vafo qilmog'ingni iltijo qilurmen! Yo Oллоh, agar istasang, ijobat qilmagaysen!» — dedilar. Shunda Abu Bakr ul zotning qo'llarini ushlab: «Kifoya!»— dedilar. Janob Rasululloh: «Mushriklar yengilib, ortlariga qochgaylar!» — deya masjididan chiqdi-lar».

5-bob.

Ibn Abbas janob Rasulullohning «Badr janggiga chiqmagan va chiqqan mo'minlarni o'zaro tenglashtirib bo'lmaydi» deganlarini eshitgan erkanlar.

6-bob. Badr janggida qatnashganlar soni

Abu ishoq Barrodan naql qiladilar: «Men va Ibn Umar ikkovimiz,— deb erdi Barro,— Badr kuni sag'ir bo'lib qoldik. Badr kuni muhojirlar oltmishdan ortiq va ansorlar ikki yuz qirqtacha erdilar».

Barro raziyallohu anhu bunday degan ekanlar: «Muhammad sallallohu alayhi va sallamning sahobalari Badrda qatnashganlar haqida menga so'zlab berganlar, ularning

soni Tolutning ashoblari adadicha bo'lgan erkan.

Tolut bilan (Urdun) daryosini kechib o'tganlar soni 310 kishi-dan ortiqroq edi». «Olloh nomiga qasamyod qilurmenkim, Tolut birlan birga faqat mo'minlargina daryodan o'ta olgan, xolos»,— deydilar Barro.

Barro aytadilar: «Biz Muhammad sallallohu alayhi va sallamning ashoblari birlan Badr ishtirokchilarining soni Tolut birlan (Urdun) daryosini kechib o'tgan kishilar sonicha bo'lganini o'zaro gapirib yurar erdik. Daryoni faqat mo'minlar kechib o'tgan edilar, ular 310 dan ko'proq kishi edilar».

7-bob. Payg'ambarimiz Muhammad sallallohu alayhi va sallamning Quraysh kofirlaridan Shayba, Utba, Valid va Abu Jahl ibn Hishomlarni duoyi bad qilganlari hamda ularning halok bo'lganlari haqida

Abdulloh ibn mas'ud raziyallohu anhu rivoyat qiladilar: «Payg'ambar alayhissalom Ka'baga yuzlarini burib, Qurayshdan bir necha kishini — Shayba ibn Rabi'ani, Utba ibn Rabi'ani, Valid ibn Utbani va Abu Jahl ibn Hishomni duoyi bad qildilar. Olloh taoloning nomini aytib guvohlik berurmenkim, men ularning o'ligini ko'rdim, kun issiqligidan sasib ketibdi»

8-bob. Abu Jahning o'ldirilishi haqida

Badr kuni Abdulloh ibn Mas'ud raziyallohu anhu Abu Jahning oldiga keldilar. Ul jon taslim qilish oldida turgan bo'lib, Abdullohga: «Sizlar o'ldirgan odamdan ko'ra ulug'roq kishi bormi?!-dedi.

Anas ibn Molik rivoyat qiladilar: «Payg'ambarimiz alayhissalom: "Abu Jahlga nima bo'lganini kim bilib keladi?» — dedilar. Ibn Mas'ud raziyallohu anhu borib, Abu Jahlni o'lar holatda ko'rdilar, ul Afro'ning ikki o'g'li (Muoz va Mu'avviz) tomonidan yarador qilingan erdi. Ibn Mas'ud: «Sen Abu Jahlmisan?»—dedilar-da, Abu Jahning soqolidan ushladilar. Abu Jahl: «Sizlar o'ldirgan (yoki o'z qavmi o'ldirgan) odamdan ko'ra ulug'roq kishi bormi?!»—dedi». Ahmad ibn Yunus aytgan rivoyatda «Sen Abu Jahlsan» deyilgan.

Anas ibn Molik aytadilarki, «Badr kunida Payg'ambar alayhissalom: «Abu Jahlga nima bo'lganini kim bilib keladi?»—dedilar. Shunda Ibn Mas'ud borib, uni Afro'ning ikki o'g'li tomonidan yarador qilingan holda topdilar, o'lar holatda erdi. Uning soqolidan ushalab turib: «Sen Abu Jahlmisan?» — dedilar. Shunda Abu Jahl: «Qavmi o'ldirgan (yoki sizlar o'ldirgan) odamdan ulug'roq odam bormi?!» — dedi».

Anas ibn Molikdan naql qilingan qator rivoyatlarda ham yuqoridagi mazmun takrorlanadi. Ali ibn Abdulloh ham Yusuf ibn al-Mojshundan Badr haqidagi mazkur hadisni yozib olganlarini aytadilar.

Ali ibn Abu Tolibdan rivoyat qilinadiki, ul zot: «Men qiyomat kuni parvardigorning huzurida dushmanimdan o'ch olmoqni birinchi bo'lib talab qilgaymen»,— degan erkanlar.

Qays ibn Ibod aytadilar: «Hazoni xasmoni ixtasamuu fiy rabbihim», ya'ni «Bul ikki xusumatlashuvchi toifa parvardigorlari xususida xusumatlashdilar» degan mazmun-li

oyat Badr kuni yakkama-yakka jang qilganlar haqida nozil qilingandur. Ular — Hamza, Ali, Ubayda ibn al-Hars, Shayba ibn Rabiya, Utba ibn Rabiya, Valid ibn Utba erdilar».

Abu Zarr G'iforiy aytadilar: «Hazoni xasmoni» oyati Qurayshdan bo'lgan 6 kishi, ya'ni Ali, Hamza, Ubayda ibn al-Hars, Shayba ibn Rabiya, Utba ibn Rabiya va Valid ibn Utbalar haqida nozil qilingan».

Yusuf ibn Ya'qub rivoyat qiladilarki, ushbu oyati karima bani Sudusning mavlosi bo'lmish baniy Zabiya haqida nozil bo'lgan ekan.

Ali ibn Abu Tolib raziyallohu anhu: «Hazoni xasmoni» oyati bizning haqimizda nozil bo'ldi»,— deb guvohlik beradilar.

Abu Zarr G'iforiy: «Mazkur oyat Badr kuni ro'baro' jang qilgan 6 kishi haqida nozil bo'lgan»,— deb qasamyod qiladilar.

Ya'qub ibn Ibrohim Abu Zarr G'iforiydan naql qiladilar: «Hazoni xasmoni ixtasamuu fiy rabbihim» oyati karimasi Badr janggida ro'baro' qilich solishgan 6 kishi, ya'ni Hamza, Ali, Ubayda ibn al-Hars, Rabiyaning ikki o'g'li — Utba va Shayba hamda Valid ibn Utba haqida nozil bo'lgan».

Abu ishoqdan naql qilinadi: «Bir kishi Barrodan: «Ali Badrda qatnashganmi?»— deb so'ragan erdi, ul: «Ali ikki qavat sovut kiyib jang qilgan» — deb aytdi, men eshitib turgan erdim».

Abdurahmon ibn Avf bobolari Abdurahmondan naql qiladilar: «Men va Umayya ibn Xalaf bir-birimizni himoya qilmoq haqida ahdlashgan erdik. Badrda jang bo'lgan kuni u va o'g'li o'ldirilgani haqida gapirishdi. Shunda Bilol raziyallohu anhu: «Agar Umayya najot topganda men najot topmagan bo'lardim»,— dedi».

Abdulloh ibn Mas'ud raziyallohu anhudan naql qilinadi: «Rasululloh sallallohu alayhi va sallam «Van-Najmi» surasini o'qib, oyati sajdadan so'ng, o'zlari va ul yerda hozir bo'lganlar sajda qildilar, lekin bir chol bir siqim tuproqni oldi-da, peshonasiga tekkazib: «Menga shul ham kifoya qilgay!» — dedi. Ko'p o'tmay, men o'shal odamning kofir holda o'ldirilganining shohidi bo'ldim».

Urvadan naql qilinadi: «Az-Zubayrning tanalarida qilich zarbidan hosil bo'lgan uch jarohatning o'rni bor erdi, ulardan biri yelkalarida erdi. (Bolaligimda) barmoqlarimni jarohatdan qolgan teshiklarga tiqib o'ynar erdim. Ikkitasi Badr janggida, bittasi Yarmuk janggida bo'lgan erdi. Abdulloh ibn az-Zubayr o'ldirilganda, Abdulmalik ibn Marvon menga: «Ey Urva, az-Zubayrning qilichini bilurmisan?»— dedilar. Men: «Ha»,— dedim. «Uning qanday alomati bor edi?»—dedilar. «Badr janggida tig'i qaytgan erdi»,— dedim. Shunda Abdulmalik ibn Marvon: «Ha, rost aytding. Dushman birlan qilichbozlik chog'ida tig'i qaytgan erdi»,— dedilar».

Keyin, o'shal qilichni Urvaga qaytarib beribdilar. Hishom: «Biz qilichning narxini 3000 deb belgilagan erdik, uni birimiz oldik (Qilich merosda Hishomning akasi Usmon ibn Urvaga tegdi). Men: «Qilich menga tegsa!»—deb orzu qilgan erdim»,— deydilar.

Urva: «Az-Zubayrning qilichi kumush birlan bezatilgan erdi»,— deydilar.

Hishom ham: «Urvaning qilichi kumush birlan ziynatlangan erdi»,— deb rivoyat qiladilar.

Urva otalari az-Zubayr haqida rivoyat qiladilar: «Payg`ambarimizning ashoblari Yarmuk jangida Az-Zubayrga: «Ey Zubayr, dushmanga hamla qilmaysizmi? Biz ham siz birlan birga hamla qilur erdik!» — deyishdi. Az-Zubayr: "Men dushmanga hamla qilsam, sizlar meni aldamaysizlarmi?" — dedilar. Ular: «Aldamaymiz»,— deyishdi. Az-Zubayr yakka o`zlari dushmanga tashlandilar-da, ularning safini yorib o`tdilar, so`ng ashoblar tomoniga qaytayotganlarida Rum askarlari (dushmanlar) Az-Zubayrning otlarini jilovidan ushlab qolib, yelkalariga ikki bor qilich birlan zarba berdilar. Bu ikki jarohatning o`rtasida Badr jangida olgan jarohatlarining ham o`rni bor erdi».

Urva: «Men yoshlik paytimda ana shu jarohatlar o`rniga barmoqlarimni tiqib o`ynardim»,— deydilar.

«Yarmuk jangida Abdulloh ibn Az-Zubayr otalari birlan birga bo`lib, o`n yashar erdilar. Shunda ul kishi Abdullohni otga mindirib, dushmandan himoya qilmoqni bir odamga topshirdilar»,— deydilar Urva.

Anas ibn Molik raziyallohu anhu Taha raziyallohu anhudan naql qiladilar: «Badr kuni payg`ambarimiz Muhammad alayhissalom Quraysh mushriklarining kattalaridan 24 kishining o`ligini Badrdagi eng iflos quduqqa tashlashni buyurdilar. Janob Rasulullohning odati shariflari shunday erdi-ki, agar biror qavm ustidan g`alaba qilsalar, yalanglik joyda uch kecha jangchilarga dam berardilar. Bu gal Badr jangidan uch kun o`tgach, Janob Rasululloh tuyalarini keltirishni buyurdilar. Tuyaga ko`chlari yuklandi, so`ng asta ashoblarini ergashtirib ilgari yurdilar. Ashoblar aytadilarki, Janob Rasululloh biror ishlari bo`lsagina piyoda yo`l boshlar erdilar. Mushriklarning kattalari tashlangan quduq labiga kelib, ularning o`z ismlari va otalarining ismlarini aytib: «Ey falonchi o`g`li falonchi»,— deb nido qildilar-da, «Agar Ollohga va uning rasuliga itoat qilganlaringizda erdi, sizlarga xursandlik bo`lmasmidi?! Albatta, bizlar parvardigorimiz va`da qilgan narsalarning haq erkanligini bildik, sizlar ham parvardigoringiz va`da qilgan narsalarning rost erkanligini bilingizmi?»—dedilar. Shunda Umar ibn Xattob raziyallohu anhu: «Ey Ollohning payg`ambari, ruhsiz jasadlar ham gapiradimi?»—deb so`radilar. Janob Rasululloh: «Muhammadning joni qo`lida bo`lgan zot (Olloh) nomi birlan qasamyod qilurmenkim, sizlar men aytayotgan gapni ulardan ko`ra eshituvchiroq emassizlar!» — dedilar. Qatoda raziyallohu anhu: «Olloh taolo ularni muvaqqat tiriltirib, malomatu xor qilmoq, o`ch olmoq va hasrat-nadomat qildirmoq uchun payg`ambar alayhissalomning gaplarini ularga eshittirdi»,— deydilar».

Ibn Abbos raziyallohu anhu: «Allaziyna baddaluu ni`matallohi kufran» oyatida aytilgan Ollohning ne`matini kufrga alishtirgan kishilar, Ollohga qasamyod qilurmenkim, Quraysh kofirlaridur!» — deydilar.

Amr ibn Diynor: «Ular Qurayshdur, Muhammad alay-hissalom ersalar, Ollohning ne`matidurlar. Quraysh Badr kuni o`z qavmiga «Halokat uyi — do`zax»ni halol qildi, ya`ni, qavmining do`zaxga tushmog`iga sababchi bo`ldi»,— deydilar.

Hishom otalari Urva ibn az-Zubayrdan rivoyat qiladilar: Oisha raziyallohu anhoning huzurlarida aytishdiki, Ibn Umar: «Janob Rasululloh «Darhaqiqat, mayyit o`z

qarindoshlarining yig'isi sababli qabrda azoblanadi» deb aytganlar»,— degan emishlar. Shunda Oisha raziyallohu anho bunday debdilar: «Darhaqiqat, Janob Rasululloh: «O'lik o'zining xatosi va gunohi sababidan azoblanadi, shu vaqtda uning qarindoshlari yig'lab turgan bo'ladilar»,— deb aytganlar. Bu gap Janob Rasulullohning Quraysh kofirlari tashlangan choh yonida turib aytgan gaplariga o'xshaydi. Janob Rasululloh o'shanda: «Albatta, bu mushriklar mening aytayotgan gapimni eshitadilar»,— degan erdilar». Darhaqiqat, Janob Rasululloh bu birlan «Albatta, mushriklar hozir ilgari men aytgan gapning haq erkanligini biladilar» degan mazmunni iroda qilganlar. Keyin, Oisha «Albatta, siz o'lganlarning gapini eshitmaysiz va siz qabrda yotganlarning ovozini eshituvchi emassiz» degan oyati karimani o'qidilar, so'ng «Kofirlar do'zaxdagi joylariga borganda» deb qo'shib qo'yidilar».

Ibn Umar aytadilar: «Payg'ambar alayhissalom Badrdagi quduq yoniga kelib, unga tashlangan kofirlarning jasadlariga qarata: «Parvardigoringiz va'da qilgan narsaning rost erkanligin ko'rdingizmi?» — dedilar, so'ng yonlaridagi sahobalarga qarab: «Darhaqiqat, hozir bu kofirlar men aytayotgan gapni eshityaptilar»,— deb aytdilar. Shu voqeani Oisha raziyallohu anhoga aytishganda, Oisha: «Albatta, payg'ambarimiz bu gapni «Kofirlar men ilgari ularga aytib yuradigan gapning rost erkanligin biladilar» degan mazmunda gapirganlar»,— dedilar va «Albatta, siz o'liklarning gapini eshitmaysiz» degan oyatni oxirigacha o'qidilar».

9-bob. Badrda shahid bo'lganlarning fazilatleri haqida

Anas ibn Molik raziyallohu anhu aytadilar: «Badr janggida Horisa (ibn Suroqa) halok bo'ldi. U yosh bola erdi. Onasi Payg'ambar alayhissalomning oldilariga kelib: «Ey Ollohning rasuli, yaxshi bilasizki, men o'g'limni juda ham yaxshi ko'rardim. Agar u jannatga kirsam, men uning halok bo'lganiga sabr qilib, Ollohdan ajr umid qilaman, agar aksincha bo'lsa, nima qilishimni ko'rasiz!» — dedi. Shunda Janob Rasululloh: «Sho'ring qursin, Ollohning jannati bitta ermas, ko'pdur, Horisa Jannat ul-Firdavsda»,— dedilar».

Ali raziyallohu anhu aytadilar: «Janob Rasululloh meni, Abu Marsadni va az-Zubayrni bir yumush birlan jo'natdilar. Biz hammamiz otliq erdik. Janob Rasululloh bizga: «Boringizlar, Xox degan bog'ga yetganlaringizda mushriklardan bo'lgan bir xotinni uchratasizlar, unda Hotib ibn Abu Balta'a mushriklarga yo'llagan maktub bor!»— dedilar. Biz borib, o'shal xotinni uchratdik, uni tuyadan tushirib, maktubni qidirdik, topolmadik. So'ng unga: «Janob Rasululloh yolg'on gapirmaydilar, yo maktubni topib berasan yoki seni yalang'och qilib yechintiramiz!» — dedik. Xotin jiddiy gapirayotganimizni bilib, lozimi orasidan maktubni chiqarib berdi. Biz xatni Janob Rasulullohning huzurlariga olib bordik. Hazrat Umar raziyallohu anhungin g'azablari kelib: «Yo Ollohning rasuli, Hotib Ollohga va uning rasuliga xiyonat qildi, ijozat beringiz, uning bo'ynini uzib tashlayin!»— dedilar. Payg'ambarimiz sallallohu alayhi va sallam Hotibdan: «Ey Hotib, bunday qilishga seni nima majbur qildi?» — deb so'radilar. Hotib bunday deb javob berdi: «Olloh nomi birlan qasamyod qilurmenkim, men Olloh va uning rasuliga bo'lgan iymonimdan qaytganim yo'k,, faqat dushmanlar orasida mening ham bola-chaqayu mol-dunyomni ulardan himoya qiladigan bir yaqin kishim bo'lmog'ini xohladim, xalos. Chunki, ashoblaringizdan birortasi yo'q-ki, u yerda uning molu bola-chaqasini dushmandan himoya qiladigan yaqin kishisi bo'lmasa». Shunda Payg'ambar alayhissalom: «Hotib rost aytdi, unga faqat yaxshi gapiringiz!»— dedilar. Ammo, Umar raziyallohu anhu: «Axir, Hotib Ollohga va uning rasuliga hamda mo'minlarga xiyonat qildi-ku, ijozat

beringiz, uning bo'ynini uzib tashlayin!» — deb takror so'radilar. Janob Rasululloh: «Hotib Badr janggi qatnashchisi ermasmi? Oллоh taolo ersa, Badr ahliga nisbatan o'z hukmini allaqachonlar chiqarib qo'ygan va ularga: «Ko'nglingiz tusagan ishni (amali solihlarni) qilaveringizlar, sizlarga jannat vojibdur (yoki sizlarning barcha gunohlaringizni mag'rifat qildim)» - degan»,— dedilar. Shunda Umar raziyallohu anhu ikki ko'zlari jiqqa yoshga to'lib: «Oллоh va uning rasuli yaxshiroq bilgaydur! - dedilar».

10-bob.

Abu Usayd rivoyat qiladilar: «Janob Rasululloh Badr kuni bizga: «Agar dushman sizlarga yaqin kelsa, tosh birlan uringizlar, nayza va o'qlaringizni asrangizlar!»—deb o'rgatdilar. Bu hadis ham lafzan va ma'nan avvalgining o'zidir.

Barro ibn Ozib rivoyat qiladilar: «Payg'ambar alay-hissalom Uhud kuni kamonchi merganlarga Abdulloh ibn Jubayrni boshliq qilib qo'ydilar. O'shal kuni bizlardan (musulmonlardan) 70 kishi shahid bo'ldi, Badr kuni ersa, Payg'ambar alaydissalom va ul zotning ashoblari mushrik-lardan 40 kishini yarador qilib, 170 kishini asir olgan erdilar, 70 kishi ersa, o'ldirilgan erdi. Shuning uchun ham mushriklarning boshlig'i Abu Sufyon (payg'ambarimizga)- Bugungi kun Badr kunining evaziga bo'ldi. Urush suvchelak kapidur (ya'ni, urushda goh u tomon, goh bu tomon zafar qozonadi)»,— dedi».

Abdurahmon ibn Avf rivoyat qiladilar: «Badr kuni men jangchilar safida erdim, qarasam, o'ng va chap yonimda ikki yosh yigit turibdi, ular menda shubha tug'dirdi. Biri ikkinchisiga eshittirmay, mendan: «Ey amaki, menga Abu Jahlni ko'rsating!» — dedi. Men: «Ey jiyan, uni nima qilasan?» deb so'radim. Boyagi yigit: «Men Abu Jahlni ko'rsam, o'ldiraman yoki uning qo'lida o'laman, deb Oллоh taologa ont ichganmen»,— dedi. Ikkinchi yigit ham birinchisiga eshittirmay menga shu gapni aytdi. Shunda men ularning o'rnida bo'lmaganimdan afsuslandim. So'ng, men ularga Abu Jahlni ko'rsatdim. Ikkovi Abu Jahlga burgutday tashlandi-da, uni qilich birlan urib o'ldirdi. Bu ikki yigit Afro'ning ikki o'g'li erdi».

Abu Hurayra raziyallohu anhu rivoyat qiladilar: «Janob Rasululloh sallallohu alayhi va sallam Osim ibn Umar al-Xattobning bobolari bo'lmish Osim ibn Sobit al-Ansoriyning boshchiliklarida o'n kishini mushriklar orasiga ayg'oqchi qilib yubordilar. Ular Makka birlan Asfon oralig'idagi Hadda degan joyga yetganlarida, Huzayl qabilasiga mansub Banu Lihyon mushriklari sezib qoldilar. Mushriklar musulmoilar to'xtab dam olgan yerdan xurmo danagini topib olgan hamda uning Yasrib (Madina) xurmosi danagi erkanligini bilgan erdilar. Yuztacha mergan mushrik musulmonlarni ta'qib qila boshladi. Osim va boshqa musulmonlar buni bilib qolib, bir tepalik ortiga yashirindilar. Mushriklar ularni qurshab olib: «Tushingizlar, qo'lni qo'lga berib yarashaylik, sizlardan birortangizni ham o'ldirmaymiz, deb va'da berurmiz!» — deyishdi. Shunda Osim ibn Sobit: < Ey mushriklar, men siz kofirlardan panoh so'rab tushmayman »—dedilar, so'ng: «Yo Oллоh, bizning holimizdan rasulingni xabardor qilgaysen!» — deb iltijo qildilar. Mushriklar nayza otib Osimni o'ldirdilar. Musulmonlardan uch kishi — Hubayb, Zayd ibn Dasina va yana bir kishi dushmanning va'dasiga ishonib pastga tushdilar. Mushriklar kamoplarining iplarini yechib, musulmonlarni bog'ladilar. Shunda uchinchi kishi: «Xudo haqi, bu xiyonatning boshidur, men sizlarga aslo taslim bo'lmagaymen, albatta men o'limni afzal ko'rib, sheriklarimga ibrat bo'lgaymen!»—dedi. Mushriklar uni ko'p majbur qilib qiynadilar, ammo ul taslim bo'lmoqdan bosh tortdi. Badr janggidan so'ng. mushriklar Hubayb birlan

Zayd ibn Dasinani qul kilib sotdilar. Hubaybni Hars ibn Omir ibn Navfal avlodlari sotib oldi Hubayb Hars ibn Omirni o'ldirgan bo'lib, u Hars ibn Omirning bolalari huzurida bir necha muddat asirlikda turdi Keyin, ular otalarining qasosi uchun Hubaybni o'ldirmoqqa qaror qildilar Shunda Hubayb Harsning qizlaridan biridan ustara so'rab olib, tozalandi Shu asnoda o'shal ayolning o'g'ilchasi Hubaybning huzuriga kirib keldi. Ayol bolasini izlab, uni Hubaybning tizzasida o'ltirgan holda topdi, Hubaybning qo'lida ersa ustara bor erdi «Mening qattiq qo'rqqanimni sezib, Hubayb «Bolanmi o'ldiradi, deb qo'rqqaysanmi, men hech qachon bunday qilmayman'» —dedi,— deydi ael,— Oллоh nomi birlan qasamyod qilurmenkim, men Hubaybdan ko'ra yaxshiroq asirni ko'rmaganman, qasamed qilurmenkim, bir kuni men uning bir bosh uzum yeb turganini ko'rdim, vaholanki, (shu vaqtda) Makkada uzum bo'lmay, buning ustiga qo'li ham kishanlangan erdi» Ayol buni mo'jiza deb bilar va «Hubaybga Oллоh taoloning o'zi rizq qilib beryapti»,— der erdi Hubaybni qatl qilmoqqa olib chiqqanlarida, u «Ikki rak'at namoz o'qimoqqa menga ijozat beringizlar » —dedi Unga ijozat berganlaridan sung, ikki rak'at namoz o'qidi, keyin «Agar sizlar meni o'limdan qo'rqqaypti deb uylamaganingizda, men ko'proq g'amoz o'qigan bo'lardim. Yo Oллоh, bu kofirlarning birortasini ham qoldirmay halok qilgin»—dedi-da, quyidagi she'rni o'qidi.

*«Musulmon holda o'lsam, zarra parvoyimga kelmas,
Qaysi yon birla yiqilmog'imni Oллоh farqlamas,
Saxovat sohibi bo'lmish o'zi tanho ilohimga,
Qiyma-qiyma jismima bermoq savob hech gap emas »*

So'ng, Abu Sirva'a Aqaba ibn Hars o'rnidan turib, Hubaybni o'ldirdi. Shu-shu bo'ldi-yu, o'limga hukm qilingan har bir musulmonning o'limi oldidan namoz o'qimog'i darkorligi Hubaybdan sunnat bo'lib qoldi. Janob Payg'ambarimiz ularga musibat yetgan kuni ashoblariga xabar bergan erdilar Quraysh mushriklari Osimning o'ldirilgani to'g'risidagi xabarni eshitib, bunga ishonch hosil qilmoq uchun uning bir a'zosini kesib kelmoqqa odam jo'natdi, chunki Osim Quraysh kattalaridan birini o'ldirgan erdi. Oллоh taolo Osimning jasadini himoya qilmoqqa arilar to'dasini yubordi, mushriklar uning hech bir a'zosini kesib olishga muvaffaq bulmadilar»

Ka'b ibn Molik: «Aytishlaricha, Mirora ibn Rabi' Al-Umariy va Hilol ibn Umayya Al-Voqifiy ikkovlari ham solih kishilar bo'lib, Badrda shahid bo'lgan erkanlar»,— deydilar.

Ubaydulloh ibn Abdulloh ibn Utbadan rivoyat qilinurki, ul kishining otalari Abdulloh Umar ibn Abdulloh ibn al-Arqam az-Zuhriyga xat yozib, unga Subay'a binti Hars al-Aslamiyanning huzuriga kirmoqni hamda undan Rasulullohdan fatvo so'raganda nima deb javob qilganlari haqida bilib bermoqni buyurdi. Umar Abdulloh ibn Utbaga javob xat yozib, bunday deb xabar berdi «Subay'a binti al-Harsning aytishicha, u Baniy Omir qabilasidan bo'lmish Badr jangi qatnashchisi Sa'd ibn Xavlaning xotini bo'lgan. Eri Hajjat ul-Vido'da vafot qilgan. Shu vaqtda Subay'a homilador bo'lib, erining vafotidan ko'p o'tmay tuqqan va nifosdan pok bo'lishi birlanoq sovchi kutib, yasanib olgan. Shu payt uning huzuriga Abussanobiyl ibn Ba'kak kirib «Ne uchun yasanib olding, erga tegmoqchimisani? Oллоhga qasamyod qilurmenkim, to'rt oy-u o'n kun o'tmasidan burun erga tegmoqqa haqqing yo'q»—dedi «Menga u shu gapni aytgandan so'ng,— deydi Subay'a,— kiyimlarimni almash-tirdim-da, Janob Rasulullohning huzurlariga borib shul haqda fatvo bermoqlarini so'radim. Janob Rasululloh bolamni tuqqanimdayoq halol bo'lganimni, agar xohlasam, erga tegmog'im mumkinligini aytib, fatvo berdilar»

11-bob. Maloikalarning (farishtalarning) Badrda bo'lganlari haqida

Maoz ibn Rufoa otalaridan naql qiladilar: (otalari Badr g'azoti qatnashchisi erdilar) «Bir kuni Jabroil alayhissalom kelib, payg'ambarimizga «Badrda qatnashgan sahobalaringiz haqida ne deysiz »—dedilar Janob Rasululloh «Ular musulmonlarning eng yaxshilaridurlar»,— dedilar yoki shunga o'xshash gapni aytdilar Shunda Jabroil alayhissalom «Badrda qatnashgan farishtalar ham eng yaxshi farishtalardur»,— dedilar»

Maoz ibn Rufoa ibn Rofe' rivoyat qiladilar: «Rufo'a Badr janggi, Rofi' ersa Aqaba voqeasi ishtirokchisi erdilar Rofi' o'g'illariga «Men Aqaba voqeasi o'rniga Badr janggida qatnashganimda ko'proq xursand bo'lur erdim, chunki bu haqda Jabroil alayhissalom payg'ambarimizdan so'raganlar» deb yuqoridagi hadisga ishora qildilar»

Yahyo ibn Muoz Rufodan naql qilib, bir farishta payg'ambarimizdan Badr ishtirokchilari haqida so'raganini, Yazid ibn Hod ersa, bu farishta Jabroil alayhissalom erkanliklarini aytganligini rivoyat qiladilar

Ibn Abbos rivoyat qiladilar: «Janob Paig'ambarimiz otlari jilovidan Jabroil alayhissalomning Badr kuni jang libosini kiygan holda qanday yetaklab yurganlarini ko'rsatdilar»

12-bob.

Anas raziyallohu apu: «Abu Zayd o'ldi, ammo undan zurriyot qolmadi, u Badr ishtirokchisi erdi»,— deydilar.

Ibn Xabbobdan rivoyat tsiliiurki, Abu Sa'id al-Xudriy raziyallohu anhu safardan qaytib keldilar. Shunda ul kishining xotinlari qurbonlik go'shtidan pishirilgan taom keltirdi. Abu Sa'id: «Men aniqlamagunimcha, bu go'shtni yemayman!»— deb o'gay akalari Qatoda ibn Nu'monning oldiga bordilar, ul kishi Badr ishtirokchisi bo'lib: «Siz safarga ketgandan so'ng, qurbonlik go'shtini uch kun o'tgach yeyishlikni man' qiluvchi hukm bekor bo'ldi»,— dedilar.

Zubayr ibn Avvom aytadilar: «Men Badr kuni Ubayda ibn Sa'idga ro'baro' bo'ldim, u shu qadar jang liboslariga burkanib olgan erdiki, hatto ikki ko'zi bazo'r ko'rinar erdi. Uning laqabi Abu Zotil-Karsh bo'lib, u menga: «Men Abu Zotil-Karshman!»—dedi Men unga nayza birlan hamla qilib, ko'zini ko'r qildim, shu ondayoq o'ldi. So'ng, oyog'imni unga tirab turib nayzani tortib olmoqchi bo'ldim-u, qiynaldim, nihoyat sug'irib oldim, shunda nayza ikki ko'zini ham yulib chiqdi».

Urvaning aytshilaricha, Janob Rasululloh Zubayrdan o'shal nayzani so'raganlar, Zubayr ul kishiga berganlar. Janob Rasulullohning vafotlaridan so'ng, Zubayr nayzani qaytarib olganlar. Keyin, uni Hazrat Abu Bakr so'rab oldilar, ul kishidan keyin Umar raziyallohu anhu, keyin ersa Usmon raziyallohu anhu o'z xalifalik davrlarida so'rab olib saqlaganlar. Usmon raziyallohu anhu qatl qilinganlaridan keyin, nayza Ali raziyallohu anhung xonadonlarida qoldi. So'ng, uni Abdulloh ibn Zubayr so'rab olib, qatl qilingunlarigacha o'zlarida saqladilar.

Badr ishtirokchisi bo'lmish Uboda ibn As-Somit raziyallohu anhu rivoyat tsiladilarki, Janob Rasululloh: «Menga bay'at qilingizlar!» - deb aytibdilar.

Paygambarimizning jufti xalollari — Oisha onamizdan rivoyat tsilurlarki, Badr ishtirokchisi bo'lmish Abu Huzayfa Solim degan yigitni asrab olib, unga jiyanlari Hind binti Valid ibn Utbani nikohlab berdilar. Solim ansoriylardan bo'lgan bir ayolning quli bo'lgan erdi. Shuningdek, Janob Rasululloh ham Zaydni asrab olgan erdilar. Johiliyat davrida asrandi bola asrab olgan kishining o'g'li deb hisoblanar va asrab olgan kishi o'lsa, unga merosxo'r ham bo'lardi. Qachonki, Oллоh taolo «Asrandilarni o'z otalari nomi birla atanglar!» degan oyatni tushirgandan keyin, Abu Huzayfaning xotini Janob Rasulullohning huzurlariga keldi va: «Ey Oллоhning rasuli! Erim Abu Huzayfa meni asrandi o'g'lim Solimdan rashk qilyapti»,— dedi. Shunda Rasululloh sallallohu alayhi va sallam: «Unday bo'lsa, Solimni emizgil!»— dedilar. Xotin: «Solimning soqoli chiqib yotibdi-ku! — deb e'tiroz bildirdi. Janob Rasululloh: «Uni emizgil, mahram bo'lib qolgaysan, ering ham rashk qilmagay!»— dedilar. Shundan so'ng, Abu Huzayfaning chehrasi yorishdi.

Rabi binti Mu'avviz aytadilar: «Men kelin bo'lib tushirilgan kechaning ertasiga ertalab Janob Rasululloh kirib keldilar-da. men solgan to'shakka xuddi siz o'ltirganingizdek o'ltirdilar. Qizchalar ersa, doira chalishib, Badrda vafot qilgan otalarini eslashardi, ularning bittasi: «Oramizda Janob Payg'ambar borlar, ertaga nima bo'lishini ham biladilar» — deb kuyladi. Shunda Janob Rasululloh: «Bunday deb aytmagil, avvalgi marsiyangni aytavergil!» — dedilar».

Ibn Abbos raziyallohu anhu rivoyat tsiladilar: «Janob Rasulullohning do'stlari, u kishi birlan birga Badrda ishtirok qilgan kishi — Abu Talha raziyallohu anhu Janob Rasulullohning «Qaysi bir uyda it bo'lsa yoki jonli narsaning surati bo'lsa, o'sha uyga farishtalar kirmaydi-lar» deb aytganlari haqida xabar berdilar».

Husayn ibn Ali rivoyat tsiladilarki, Hazrat Ali bunday deb aytgan erkanlar: «Badr janggida menga berilgan g'animatlar (o'ljalar) orasida bir tuya ham bor erdi, uni Janob Rasululloh o'lja taqsimlayotgan vaqtlarida menga bergan erdilar. Men Janob Rasulullohning qizlari Fotimaga uylanadigan bo'lganimda, Baniy Qaynuqo' qabilasidan bo'lmish bir bo'yoqchi men birlan birga bo'yoqchilar huzuriga borib, ulardan menga isiriq olib berishni va'dalashdi. Undan nikoh to'yimda foydalanmoqchi erdim. Ikki tuyam ansoriylardan birining uyi yonida cho'kkan erdi. Men egar-jabduqlarni olib, tuyalarimning yoniga bordim. Ne ko'z birlan ko'rayki, ikki tuyam o'rkachi kesilgan, qorni yorilgan, jigari qirqib olingan holda yotardi Bu manzarani ko'rib dahshatga tushdim, «Buni kim qildi?» — deb so'radim. Shunda odamlar menga bunday deyishdi: «Hamza ibn Abdulmuttalib shunday qildi. U bir necha ichuvchi ansorlar birlan mana bu uyda o'ltiribdir. Yonida qayna (qo'shiqchi ayol) va yaqin do'stlari ham bor. Qayna ashula aytayotib. «Ey Hamza, semiz tuya so'ya olurmisan?!»—dedi g'amza qilib. Shunda Hamza darhol o'rnidan turdida, tuyalarning o'rkachini kesdi, qornini yerib jigarini qirqib oldi». Men Janob Rasulullohning huzurlariga bordim, nyolarida Zayd ibn Horisa o'ltirgan erkanlar. Janob Rasululloh ne maqsadda kelganimni so'radilar. Men: «Yo Rasulalloh Bugun Hamza menga qattiq tajovuz qildi, tuyalarimning o'rkachini kesib, qornini yorib, jigarini qirqib oldi, o'zi bir necha aroqxo'rlar birlan bir uyda o'ltiribdi»,— dedim. Janob Rasululloh ridolarini keltirishni buyurdilar, so'ng uni kiyib, piyoda yo'lga tushdilar. Men va Zayd ibn Horisa ortlaridan ergashdik. Janob Rasululloh Hamza va boshqa aroqxo'rlar o'ltirgan

uyga borib, ichkariga kirishga ruxsat soʻradilar. Ijzat boʻlgach, ichkariga kirdilar va Hamzani qilgan ishi uchun malomat qila boshladilar. Shu payt Hamza mastlikdan qizargan koʻzlari birlan Janob Rasulullohning avval yelkalariga. Keyin yuzlariga tikildi, soʻng: «Siz kim boʻlibsiz, mening otamning qulisiz, xolos!» — dedi. Janob Rasululloh Hamzaning qattiq mastligini, unga nasihat befoyda erkanini bilib, orqalari birlan ohista qaytib chiqib ketdilar, biz ham birga chiqdik».

Ibn Muʼatsts al rivoyat tsiladilarki, Hazrat Ali Sahl ibn Hanifning Badr ishtirokchisi erkanligini aytibdilar. Hazrat Ali Sahl ibn Hanifdan 5 yoki 6 yosh katta erdilar.

Hazrat Umar raziyallohu anhudan nakl tsilinadiki, u kishining qizlari Hafsa binti Umar avval Xanis ibn Huzofaning xotini erdi. Xanis ibn Huzofa Janob Rasulullohning ashoblaridan boʻlib, Badrda ishtirok qilganlardan erdi. U kishi Madinada vafot qilib, Hafsa tul qolganlarida Umar raziyallohu anhu Hazrat Usmonga kelib: «Agar xohlasangiz, Hafsani sizga nikohlab qoʻyaman»,— dedilar. Hazrat Usmon: «Men oʻylab koʻrayin»,— deb javob berdilar. «Men bir kun kutdim,— deydilar Hazrat Umar,— keyingi kun Hazrat Usmon: «Buguncha uylanmay turishga qaror qildim»,— deb uzr aytdilar. Keyin, Abu Bakr Siddiqqa uhradim-da, u kishiga: «Agar xohlasangiz, Hafsani sizga nikohlab berayin»,— dedim. Abu Bakr ersa. hech qanday javob qilmadilar. Men Abu Bakrdan qattiq gʻazablandim. Bir kecha kutdim. Uchinchi kun Janob Rasululloh Hafsaga sovchi yubordilar, men uni ul zotga nikohlab berdim. Keyin, Abu Bakr menga kelib: «Siz menga «Hafsani nikohlab berayin» deganingizda, men javob qilmadim, siz mendan qattiq gʻazabl原因 boʻlsangiz kerak, shundaymi?»—dedilar. Men: «Toʻgʻri»,— dedim. Abu Bakr: «Men taklifingizga rozi boʻlardim-u, lekin Janob Rasululloh qizingizga uylanmoq niyatida erkanliklarini aytgan erdilar, men bu sirni sizga ocha olmadim. Agar Janob Rasululloh unga xaridor boʻlmaganlarida, men olgan boʻlardim»,— dedilar».

Abu Masʼud al-Badriy rivoyat tsiladilarki, Janob Rasululloh: «Erkak kishining oʻz oilasiga qiladigan sarfi ham sadaqadur»,— degan erkanlar.

Urva ibn Az-Zubayr xalifa Umar ibn Abdulazizga bunday deb hikoya tsiladilar: «Mugʻiyra ibn Shuʼba Kufa shahrining amiri boʻlgan paytda bir kun asr namozini kechiktirdi. Shunda Badr ishtirokchisi boʻlmish Abu Masʼud Uqba ibn Amr al-Ansoriy uning huzuriga kirib, bunday dedi: «Yaxshi bilasizki, Janob Rasulullohning huzurlariga Jabroil alayhissalom tushib, namoz oʻqidilar. Janob Rasululloh ham ul zot birlan birga besh vaqt namoz oʻqidilar, keyin Hazrat Jabroil Rasulullohga: «Sizga shunday namoz oʻqish buyurildi»,— dedilar». (Bu hadisning maʼnosi shuki, har bir namoz oʻz vaqtida oʻqilishi kerak).

Abu Masʼud al-Badriydai nakl kilinadiki, Janob Rasululloh bunday degan erkanlar: «Baqara» surasining oxirida ikki oyat bor, kimki shu ikki oyatni kechasi oʻqisa, unga kifoya qiladi (Bu ikki oyatning savobi ulugʻligiga ishoratdur). Oyatlar quyidagicha: «Omanar-rasulu bimo unzila ilayhi mirrabbihi val-muʼminun kullun omana billohi va maloikatihi va kutubihi va rusulihi, lo nufarriq bayna ahadim-mirrusulih va qolu samiʼno va ataʼno gʻufronaka rabbano va ilaykal-masir.

Lo yukallifullahu nafsan illo vusʼaho, laho mo kasabat va alayho moktasabat, robbano lo tuoxizno in nasiyno av axtaʼno, rabbano va lo tahmil alayno isran kamo hamaltahu allaziyna min qablino, rabbano va lo tuhammilno mo lo toqata lano bih vaʼfu anno

vag`fir lano varhamno, anta mavlono, fansurno alal-qavmil-kofirin»

(Oyatlarning mazmuni: «Payg`ambar o`ziga parvardigori tomonidan nozil qilingan narsaga iymon keltirdi va mo`minlar ham hammalari Olloh taologa va uning farishtalari, kitoblari hamda elchilariga iymon keltirdilar. (Ular derlarki): «Biz Olloh taolo elchilarining hech birini ajratmasmiz, Ey rabbimiz, biz eshitdik va itoat etdik, sening mag`rifatingni tilarmiz va sening dargohingga qaytmoqlik bordur!» va (yana) derlarki: «Olloh taolo hech kimga qudrati yetmaydirgan narsani buyurmas, kishining yaxshiligi ham, yomonligi ham o`ziga bo`lur. Ey rabbimiz, agar (biror hukmingni) unitib yo xato qilib qo`ysak, bizni kechirgil! Ey rabbimiz, bizga bizdan ilgarigilarga yuklaganing kabi og`ir yuk yuklamagil! Ey rabbimiz, bizga qudratimiz yetmaydirgan yukni ham yuklamagil, bizni kechirgil, mag`firat qilgil va rahm etgil, sen bizning xojamiz erursan, bizni kofirlar ustidan g`olib qilgil!»).

Mahmud ibn Rabi`adan naql kilinadiki, Janob Rasulullohning Badr ishtirokchisi bo`lgan ashoblaridan biri Atbon ibn Molik bir kuni Jonob Rasulullohning huzurlariga keldi...

(Imom Buxoriy bu va bundan oldingi hamda keyingi hadislarni, ularning mazmunidan qat`iy nazar, roviylarning Badr ishtirokchisi ekanliklari uchungina keltirganlar).

Abdulloh ibn Omir ibn Rabi`a rivoyat kiladilarki, Xalifa Umar ibn Xattob Qudoma ibn Maz`unni Bahraynga hokim qilib yubordilar. U Badr ishtirokchilaridan bo`lib, Xazrat Umarning o`g`illari Abdulloh va qizlari Hafsaga tog`a erdi.

Rofi` ibn Xudayj Badr ishtirokchisi bo`lmish ikki amakilaridan naql kilib: «Rasululloh sallallohu alayhi va sallam ekinzorlarni ijaraga berib foyda olmoqdan qaytarganlar»,— debdilar. Shunda roviylardan biri bo`lmish Solim ibn Abdullohga: «Siz ham ekinzorlarni ijaraga berib foydalanasiz-ku?!»— deyishibdi. Solim: «Ha, Rofi`ning o`zi ham bu ishni ko`p qilardi»,— debdilar.

Abdulloh; ibn Shaddod: «Men Rufo`a ibn Rofi` al-Ansoriyni ko`rdim, u kishi Badr ishtirokchisi erdilar»,— deydilar.

Badr ishtirokchisi bo`lmish Amr ibn Avf rivoyat kiladilarki, payg`ambarimiz Muhammad sallallohu alayhi va sallam Abu Ubayda ibn Jarrohni Bahraynga soliq yig`ib kelmoqqa yubordilar. Chunki, Janob Rasululloh Bahrayn birlan sulh tuzib, u yerga Alo ibn al-Hazramiyni amir etib ta`yinlagan erdilar. Abu Ubayda Bahrayndan ko`p mol birlan qaytib keldi. Bu xabarni eshitgan ansoriylar bomdod namozini o`qib bo`lib, Janob Rasulullohga ro`para bo`ldilar. Janob Rasulullox. ularni ko`rib kuldilar-da: «Abu Ubaydaning ko`p mol birlan qaytganini eshitibsizlar-da!»—dedilar. Hammalari baravariga' «Ha, eshitdik, yo Rasulalloh!» — deb javob berdilar. Shunda Janob Rasululloh: «Xursand bo`lingizlar, Ollox taolo muyassar qiladigan narsaga umid qilingizlar, lekin Ollox taologa qasamyod qilamanki, sizlarning kambag`allashmog`ingizdan ermas, boyib ketmog`ingizdan, boylikka mehr qo`ymog`ingizdan qo`rqaman. Chunki, sizdan oldingi qavmlar ham boyib, boylikka mehr qo`ygandan so`ng, boylik ularni xalok qilgan erdi»,— dedilar.

Nofi` rivoyat kiladilarki, Ibn Umar raziyallohu anhu har qanday ilonni ko`rsalar, o`ldirar edilar. Abu Luboba al-Badriy raziyallohu anhu Janob Rasulu.llohning uylarda yashovchi jinlarni o`ldirmoqdan qaytarganlari haqidagi hadislarini aytganlaridan keykn. Ibn Umar

ham uy ilonlarini o'ldirmaydigan bo'ldilar. (Chunki odamlarning uyida yashovchi oq rangli yoki kichkina ilonlar jinlar toifasidan erkanligi aytiladi).

Anas ibn Molik raziyallohu anhu rivoyat qiladilar: «Ansoriylardan bir necha kishi Janob Rasulullohdan izn so'rab, bunday dedilar: «Yo Rasulalloh, ijozat bersangiz, jiyanimiz Abbosning fidasidan kechsak!». Janob Rasululloh: «Oloh taologa qasamyod qilurmenki, bir dirdam ham kechmaysizlar!»—dedilar (Badr jangida asirga tushgan makkalik mushriklarning har biridan jarima olib, qo'yib yuborishga qaror qilingan erdi. Shu asirlar orasida Janob Rasulullohning amakilari Abbos ham bor erdilar. Hazrat Umarning Abbosning qo'l-oyog'larini mahkamroq bog'laganlarini Janob Rasululloh ko'rib, kechasi birlan uxlamay chiqdilar Bundan xabar topgan ansorlar kechasi Abbosning qo'l-oyog'larini yechib yuborib, buni Rasulullohga aytdilar. Shunda Janob Rasulullohning bir oz chehralari yorishganini ko'rgan ansorlar: «Abbosni butunlay ozod qilsak, Janob Rasululloh xursand bo'larkanlar» — deb o'ylab, fida olmay qo'yib yubormoqqa izn so'rashdi, ammo Janob Rasululloh qarorni buzmadilar).

Miqdod ibn Amr al-Kandiy (bu kishi Baniy Zuhra qabilasiniig ittifoqchisi, Badrda Janob Rasululloh birlan birga bo'lgan) rivoyat qiladilar: «Men bir kuni Janob Rasulullohga: «Yo Rasulalloh, aytingchi, men bir kofirga yo'liqib qolsam-u, u birlan jang qilsam, shunda u mening bir qo'limni qilich birlan chopib tashlasa, keyin bir daraxtning panasiga yashirinib: «Men musulmon bo'ldim»,— desa, shu gapidan keyin men uni o'ldirsam bo'ladimi yoki yo'qmi?» — dedim. «Uldirmaysan»,— dedilar Janob Rasululloh. «Axir u mening qo'limni chopib tashlagandan so'ng kalima keltirdi-ku?!»— dedim men taajjulanib. Janob Rasululloh: «Baribir uni o'ldirmaysan, agar o'ldirsang, u sening uni o'ldirmasindan avvalgi holatingga tushadi, sen ersang, uning kalima keltirmasidan avvalgi holatiga tushasan!»—dedilar».

Anas ibn Molik raziyallohu anhu aytadilar: «Badr urushi kuni Janob Rasululloh: «Abu Jahlg nima bo'lganini kim ko'rib keladi »—dedilar. Shunda Ibn Mas'ud (jang maydoniga) borib ko'rdilarki, Afro'ning ikki o'g'li uni qilich birlan chopib tashlabdi, u o'lim talvasasida erdi. Ibn Mas'ud: «Ey Abu Jahl, bu senmi-san?»—deb xitob qildilar. Abu Jahl: «Uldirgan ki-shingizdan ulug'roq kishi bormi?!» — deb kinoya qildi. Abu Mijlaz aytadilarki, Abu Jahl: «Qaniydi, meni mana shu dehqonlardan bo'lak kishilar o'ldirgan bo'lsa!» — deb afsus qildi (Abu Jahl shunday takabbur erdiki, hatto qotillari oddiy mehnatkash bo'lganidan afsuslandi)».

Hazrat Umar raziyallohu anhu aytadilar: «Janob Rasululloh vafot etganlarida men Abu Bakrga: «Yuringiz, birodarlarimiz bo'lmish ansorlar oldiga boraylik!» — dedim. Yo'lda bizga ulardan ikki solih kishi uchradi. Men ular haqida Urva ibn az-Zubayrga aytganimda, u bu ikki kishining biri Uvaym ibn So'ida, ikkinchisi Ma'n ibn Adiy bo'lib, ular Badr ishtirokchilari erkanliklarini aytdi».

Qays ibn Abu Hozim aytadilar: «Badr ishtirokchilariga har yili besh mingdan nafaqa berib turilardi. Hazrat Umar: «Men bundan buyon har bir Badr ishtirokchisining oladigan haqini yanada oshiraman»,— dedilar.

Jubayr ibn Mut'im aytadilar: «Otam Mut'im: «Men Janob Rasulullohning shom namozida «Vat-Turi» surasini o'qiganlarini eshitdim, mening qalbimda iymonning mustahkam o'rin olishiga birinchi sabab shu bo'ldi»,— degan erdilar. Janob Rasululloh otam haqida: «Agar

Mut'im ibn Adiy tirik bo'lib, Badrda asir tushgan kofirlarni afv etilishini so'raganda, men ularni uning ixtiyoriga topshirgan bo'lardim!»—deganlar».

Sa'id ibn Musayyab bunday deydilar: «Birinchi fitnaning sodir bo'lishi birlan, ya'ni Hazrat Usmonning o'ldirilishi birlan Badr ishtirokchilaridan birortasi qolmadi (Hazrat Usmon o'ldirilganlaridan so'ng ham Ali, Talha, Zubayr va boshqa ko'plab Badr ishtirokchilari uzoq vaqt yashaganlar. Shuning uchun ham «Birortasi qolmadi» degan gapdan «Ularning halokati boshlandi» degan ma'no tushuniladi). Ikkinchi fitna sodir bo'lishi birlan, ya'ni Harra voqe'asi sodir bo'lishi birlan Hudaybiyya ishtirokchilaridan birortasi qolmadi. (Harra — Madina tashqarisidagi bir joy bo'lib, hijratning 63- yili Mu'oviyaning o'g'li Yazid askarlari birlan bo'lgan jangda muhojirlar va ansoriylardan 700 kishi halok bo'lgan. Hudaybiyya — Makka atrofida joylashgan joy nomi. Hijratning 8- yili payg'ambarimiz ko'plab sahobalari birlan Makkaga Ka'ba ziyoratiga yo'l olganlar. Hudaybiyya degan joyga kelib tushganlarida Makka kofirlari elchi yuborib, musulmonlar birlan sulh tuzganlar. Bu sulh sharti bo'yicha Janob payg'ambarimiz ashoblari birlan bu yil Makkaga kirmay qaytib ketishlari, kelasi yilda ersa Qurayshlar Makkani musulmonlar ziyorati uchun bo'shatib berishlari kerak erdi, Janob Rasululloh bunga rozi bo'lganlar). Keyin, uchinchi fitna sodir bo'ldi, oradan ko'p o'tmay odamlarga tinchlik, farovonlik yetdi (Hijratning 130-yili, Marvon ibn Hakamning xalifalik davrida Madinadan Abu Hamza ismli kishi chiqib, Madina, Makka va Toif amiri bo'lgan Abdulvohid ibn Sulaymon birlan hokimiyat talashdi va Makkani bosib oldi. Bu xabar xalifaga yetgach, Abdulmalik ibn Muhammad boshchiligida 4 ming kishilik qo'shin yubordi. Xalifa qo'shini birlan bo'lgan jangda Abu Hamza va uning butun askarlari qirib tashlandi)».

Oisha onamiz raziyallohu anho rivoyat tsiladilar: -Men Ummu Mistah birlan yonma-yon ketayotgan erdim, oyog'i toyilib ketib, «Noumid bo'lgur, Mistah!» deb o'z o'g'lini qarg'adi. Men: «Qanday yaramas so'z aytding-a, Badr ishtirokchisi bo'lgan kishini shunday qarg'aysanmi?»—deb uni koyidim. Shunda Ummu Mistah mening haqimda ba'zilar tuhmat qilishayotganini, tuhmatchilardan biri ersa o'zining o'g'li erkanligini so'zlab berdi».

Ibn Shihob rivoyat tsiladilar: «Janob Rasululloh Badrda o'ldirilib, jasadlari chuqurga tashlangan kofirlarga xitob qilib: «Ey kofirlar, Oллоh taolga sizlarga va'da qilgan narsaning rost erkanligini ko'rdingizlarmi?»—dedilar. Sahobalar: «Yo Rasulalloh, o'liklarga gapiryapsizmi?» — deyishdi. Janob Rasululloh «Xozir bular men aytayotgan gaplarni sizlardan yaxshiroq eshitib turishibdi»,— deb javob berdilar. Badrda ishtirok qilib, o'lja olgan qurayshiylarning jami 81 kishi erdi. Lekin, Urva ibn az-Zubayr: «Ularga o'ljalar taqsimlab berildi, ularning soni ersa, 100 kishi erdi»,— derdilar. Ammo. Oллоh taolo eng biluvchidir!».

Hishom ibn Urva otalaridan naql tsilib: «Badr kuni muhojirlarga 100 ta o'lja bo'lib berildi»,— deydilar.

13-bob.

Imom Buxoriy o'z kitoblarida Badr ishtirokchilarini alifbo tartibida sanab o'tganlar: An-Nabiy Muhammad ibn Abdulloh al-Hoshimiy sallallohu alayhi va sallam, Abu Bakr as-Siddiq, Umar raziyallohu anhu, Usmon raziyallohu anhu, Ali raziyallohu anhu, Iyos ibn al-Bakir, Bilol ibn Raboh, Hamza ibn Abdulmuttalib, Hotib ibn Abu Balta'a. Abu Huzayfa